Prof. dr hab. Andrzej Wałkówski
Łódź – UŁ

BIBLIOTEKA WCZORAJ I… JUTRO. W SETNĄ ROCZNICĘ POWSTANIA STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH

DURING THE 100TH ANNIVERSARY OF POLISH LIBRARIANS' ASSOCIATION. LIBRARY YESTERDAY AND…TOMORROW

Abstract

The conference illustrated the achievements of Polish Librarians' Association and discussed it's role as a moderator of librarian and cultural life. The history of library development in Poland in the context of global trends has been presented and systematized. New challenges to the librarian's profession were indicated and possible changes in the educational profile were proposed in order to meet contemporary needs. Requirements for modern library construction and interior design were discussed and their implementation was approximated.

Keywords: Polish Librarias' Association, library, librarian, history of the book.

Streszczenie

Konferencja przybliżyła dorobek Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i omówiła jego rolę jako moderatora życia bibliotecznego i kulturalnego. Przedstawiono i usystematyzowano dzieje rozwoju bibliotek w Polsce na tle ogólnych tendencji światowych. Wskazano nowe wyzwania wobec zawodu bibliotekarza oraz zaproponowano ewentualne zmiany w profilu wykształcenia w celu zaspokojenia współczesnych potrzeb. Omówiono wymagania stawiane nowoczesnemu budownictwu bibliotecznemu i aranżacji jego wnętrz oraz przybliżono ich realizację.

Słowa kluczowe: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, biblioteka, bibliotekarz, historia książki.

Bieżący rok w polskim życiu bibliotecznym upłynął pod znakiem pięknej i radosnej rocznicy – 100 lat istnienia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, które zostało powołane w 1917 roku. Z tej okazji Katedra Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego oraz Oddział w Łodzi Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, zorganizowały

w dniu 27 września 2017 roku konferencję naukową pt. *Biblioteka wczoraj i… jutro. W setną rocznicę powstania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.*

Kierownictwo konferencji objęli: prof. dr hab. Mariola Antczak i prof. zw. dr hab. Andrzej Wałkówski z Uniwersytetu Łódzkiego. Ten ostatni został przewodniczącym Komitetu Naukowego, w którego skład weszli także: prof. dr hab. Mariola Antczak z Katedry Informatologii i Biblilogii Uniwersytetu Łódzkiego, ks. prof. dr hab. Zdzisław Kropidłowski z Uniwersytetu im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, prof. dr hab. Hanna Batorowska z Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, prof. dr hab. Hanna Gruca z Uniwersytetu Jagiellońskiego i prof. dr hab. Marzena Świgoń z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie jak również dr hab. Jolanta Gwioździk (Uniwersytet Śląski). Nad całością, jako kierownik konferencji czuwała prof. dr hab. Mariola Antczak, która była inspiratorką i pomysłodawczynią konferencji. Przewodniczącą Komitetu Organizacyjnego została mgr Dorota Tarnowska z Miejskiej Biblioteki Publicznej Łódź – Polesie, sekretarz Oddziału Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Łodzi. W Skład Komitetu Organizacyjnego weszli również mgr Grażyna Rurowicz, przewodnicząca Oddziału SBP w Łodzi (Miejska Biblioteka Publiczna Łódź – Widzew), doktorantka Katedry Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego Monika Wachowicz oraz student z ww. Katedry Michał Żytomirski. „Opieką informatyczną" konferencji zajął się dr Rafał Kępa (Katedra Informatologii i Biblilogii Uniwersytetu Łódzkiego), który opracował jej stronę oraz program dostępny w sieci. On też razem z dr Aliną Brzuską-Kępą (Katedra Informatologii i Biblilogii Uniwersytetu Łódzkiego) wykonał wydrukowany program obrad (zob. ryc. 1.).

Patronat honorowy sprawowała Dziekan Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Łódzkiego, prof. zw. dr hab. Joanna Jabłkowska i Prezydent Miasta Łodzi, Pani Hanna Zdanowska oraz Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich jak również „Lustro Biblioteki". Patronem medialnym było czasopismo „Przegląd Edukacyjny".

Główny celem konferencji było ukazanie SBP, jako twórcy życia bibliotecznego, jego bieżącej sytuacji oraz współczesnych wydarzeń. Drugi cel, to zaproponowanie takiej architektury budynku biblioteki, która będzie dobrze służyć książkom i czytelnikom. Ponadto konferencja miała nakreślić nowy charakter wykształcenia bibliotekarzy stanowiący odpowiedź na dzisiejsze wymagania czytelników i bibliotek. Ostatni i czwarty cel konferencji, który zdominował obrady poświęcono dziejom książki.

W tym układzie tematyka konferencji została podzielona na cztery profile tematyczne – Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, jako moderator życia bibliotecznego, dzieje i rozwój bibliotek w Polsce na tle ogólnych tendencji światowych, zawód bibliotekarza z jego profilem wykształcenia i współczesnymi potrzebami, „dom książek" – czyli nowoczesne budownictwo biblioteczne i aranżacja jego wnętrz.

W przypadku pierwszego profilu *Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich jako moderator życia bibliotecznego* na początek zaplanowano rozpatrzenie okoliczności powołania SBP.

Ryc. 1. Okładka programu konferencji
„Biblioteka wczoraj i... jutro". W setną rocznicę powstania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Łódź 2017, opr. Rafał Kępa przy współpracy Aliny Brzuski-Kępy

Chodziło o wyjaśnienie znaczenia czasu i miejsca jego genezy. Jakie były przyczyny powstania SBP i oczekiwania środowiska względem nowej organizacji? Wreszcie zamierzano nakreślić początki działalności SBP. Nie można było pominąć roli Stowarzyszenia w trakcie poszczególnych etapów dziejów Polski. Należało naświetlić znaczenie SBP w okresie II RP. Nie powinno się również pomijać czasów II wojny

i okupacji. Czy SBP odegrało jakąś rolę w ruchu oporu? Podobne pytanie dotyczyło sprawy odbudowy życia bibliotecznego po wojnie i roli SBP w czasach PRL. Dalsza kwestia, to wyzwania jakie stawia przed SBP współczesność i zachodzące zmiany – jego rola w XXI wieku, inicjatywy podejmowane przez Stowarzyszenie. Warto także przyjrzeć się innym tego rodzaju organizacjom na świecie, wskazać różnice, podobieństwa i jak radzą sobie z wyzwaniami XXI wieku.

Drugi profil *Dzieje rozwoju bibliotek w Polsce na tle ogólnych tendencji światowych* należało rozpocząć od wskazania źródeł do dziejów dawnych bibliotek i tego, co nam po nich pozostało. Dalszą kwestię stanowi początek bibliotek europejskich i polskich, który obejmuje główne, najstarsze ośrodki biblioteczne w średniowiecznej Europie i w Polsce, wielkość ich księgozbiorów oraz profile treściowe, miejsce przechowywania ksiąg, personel biblioteczny, początki ewidencji zbiorów i ich wykorzystanie. Czasy nowożytne obejmują wkład bibliotek w kształtowanie się życia narodowego, kolekcje rodowe, księgozbiory szkół, procesy upubliczniania dostępu do zbiorów prywatnych i wykorzystanie ich w działalności naukowej oraz straty wojenne w XVII wieku. Naświetlenie sytuacji bibliotek polskich czasów rozbiorowych należy przeprowadzić w kontekście ich roli w zachowaniu kultury narodowej i polskości. Chodzi o ukazanie bibliotek polskich jako broni przed wynarodowieniem. Obok głównych ośrodków i ich roli narodowej należy wyświetlić stosunek zaborców. Warto także wskazać podobieństwa i różnice w położeniu bibliotek w poszczególnych zaborach i na emigracji oraz wpływ na nią sytuacji ogólnoświatowej. Prezentacja rozwoju bibliotek polskich po 1918 roku powinna objąć dziedzictwo zaborów, nowe inicjatywy w czasach II RP, straty wojenne po drugiej wojnie i udział bibliotek w konspiracji oraz ich odbudowę po 1945 roku. Jeśli chodzi o późniejsze dzieje, to trzeba wskazać udział bibliotek w programach wspierających czytelnictwo.

Trzeci nurt tematyczny *Zawód bibliotekarza – profil wykształcenia i współczesne potrzeby* miał wskazać główne kierunki kształtowania się przygotowania zawodowego bibliotekarzy w latach 1945-1990. Tutaj powinny znaleźć się pierwsze specjalistyczne studia uniwersyteckie, prezentacja programów kształcenia z analizą porównawczą obejmującą różne ośrodki w kraju i za granicą. Trzeba przy tym spróbować odpowiedzieć sobie na pytanie, na ile te programy odpowiadały ówczesnym potrzebom bibliotek. Warto przy tym wskazać czynniki wpływające na zmiany programów kształcenia bibliotekarzy. To pozwoli odpowiedzieć na pytanie, na ile poszczególne ośrodki umiały trafić ze swoją ofertą programową na „rynek potrzeb bibliotecznych" i jakie były tego przyczyny. Następny wątek dotyczy zmian wymagań w zakresie przygotowania zawodowego bibliotekarzy po roku 1990. Trzeba wskazać jakie pojawiły się nowe wyzwania i jak wpłynęły one na konieczność zmiany pożądanego profilu przygotowania zawodowego do pracy w bibliotece. Dotyczy to szczególnie rozwoju informatyzacji

i digitalizacji oraz ekspansji Internetu. Tutaj trzeba postawić sobie dość prowokacyjne pytanie. Czy w dobie Internetu i bibliotek cyfrowych osoba bibliotekarza jest jeszcze potrzebna?

Ostatni problem, to *„Dom książek"* – nowoczesne budownictwo biblioteczne i aranżacja jego wnętrz. Tutaj dużą rolę jako referenci i dyskutanci mogli odegrać architekci. Pierwszym wątkiem powinna być wizja idealnego „domu książek", czyli budynku biblioteki. Na samym początku należało odpowiedzieć sobie na pytanie, gdzie powinien się on znajdować i w jakim miejscu najlepiej go wybudować. Trzeba także określić jego optymalną wielkość (kubaturę) i wygląd. Niezbędnym okaże się opis wyposażenia tego budynku w różne udogodnienia. Warto wskazać jakie jeszcze inne funkcje prócz typowo bibliotecznych taki gmach może spełniać (centrum konferencyjne, teatr, kino, miejsce masowych imprez kulturalnych itp.). Następny wątek nie może pominąć kwestii wewnętrznej komunikacji w budynku biblioteki. Problem ten dotyczy poruszania się ludzi, zwłaszcza niepełnosprawnych (windy i ich rodzaje oraz schody ruchome), a także książek. W tym drugim przypadku trzeba omówić problemy dotyczące ich ręcznego transportu, na wózkach, kolejką i taśmociągiem. Zagadnienia komunikacji w gmachu bibliotecznym powinny objąć sprawę realizacji zamówień poprzez tradycyjne rewersy obsługiwane ręcznie (ewentualnie przesyłane na odpowiedni poziom magazynu rurą) lub drogą elektroniczną. W tym drugim przypadku interesuje nas sprawa ułatwienia realizacji zamówień w formie elektronicznego rewersu. Można spróbować odpowiedzieć sobie na pytanie, czy zastosowanie na tym polu standaryzacji i jednolitej obsługi we wszystkich bibliotekach jest możliwe i czy spełnia nasze oczekiwania. Wątek związany z aranżacją wnętrza powinien proponować sposoby ekonomicznego zagospodarowania kondygnacji w magazynach i w innych pomieszczeniach. Trzeba zastanowić się nad tym, czy w bibliotece lepszym rozwiązaniem jest jedna duża czytelnia, czy też kilka mniejszych. Tutaj warto poruszyć sprawę „budek czytelniczych" – boksów do indywidualnej pracy – w jakim zakresie należy je wykorzystywać, kto powinien mieć do nich pierwszeństwo. Należałoby omówić problem bezpiecznego przechowywania cennych rzeczy w bibliotece niezbędnych w pracy (np. laptopy), a także przybliżyć światło i kolorystykę, które mogą okazać się sojusznikami lub wrogami. Locus silentii – jak zapewnić ciszę w bibliotece, i które jej części muszą być szczególnie chronione przed hałasem. Ostatnia sprawa, to fizyczna ochrona zbiorów przed kradzieżą – jakie zastosować zabezpieczenia i procedury dostępu do dóbr przechowywanych w bibliotekach.

Wskazane cele można uznać za ambitne, choć niestety nie wszystkie z nich i nie zawsze w pełni udało się zrealizować.

Referenci pochodzili z ośrodków z całej Polski, m.in. z Warszawy, Krakowa, Olsztyna, Torunia, Bydgoszczy, Częstochowy. Jako przykłady warto wymienić prof. dr hab. Jana Gancewskiego (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), prof. dr hab.

Jacka Puchalskiego (Uniwersytet Warszawski), czy dr hab. Katarzynę Chmielewską (Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie) – wybitnych znawców dawnych księgozbiorów. Była także znacząca reprezentacja referentów z Uniwersytetu Łódzkiego – m.in. dr Magdalena Kwiatkowska, dr Marzena Kowalska i dr Alina Brzuska-Kępa.

Zaplanowany program konferencji należy uznać za ciekawy i obfity. Rozpoczęła go prof. dr hab. Mariola Antczak powitaniem uczestników obrad, do którego dołączyła się mgr Dorota Tarnowska, przewodnicząca Zarządu Oddziału Łódzkiego SBP. W imieniu Dziekan Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Łódzkiego uroczystego otwarcia konferencji dokonała Prodziekan ds. dydaktycznych Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Łódzkiego prof. dr hab. Irena Jaros. W dalszej kolejności wystąpiła przedstawicielka Prezydenta Miasta Łodzi Halina Bernat. Następnie Przewodnicząca Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich mgr Elżbieta Stefańczyk wygłosiła *Słowo wstępne. Sytuacja w SBP, najnowsze wydarzenia w środowisku bibliotekarskim*, które stanowiło swego rodzaju wprowadzenie do obrad. Merytorycznego otwarcia konferencji dokonał prof. zw. dr hab. Andrzej Wałkówski (Katedra Informatologii i Biblilogii Uniwersytetu Łódzkiego), który omówił *Cele i zadania konferencji „Biblioteka wczoraj i… jutro. W setną rocznicę powstania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (1917-2017)*. Uroczyste otwarcie konferencji zamknęły życzenia dla SBP od zaproszonych Gości.

W dalszej kolejności program przewidywał obrady plenarne. W części: *Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich jako moderator życia bibliotecznego* przewidziano dwa referaty. Pierwszy autorstwa Iwony Kaczmarek (Uniwersytet Łódzki, Biblioteka Geograficzna) *Działalność Jana Augustyniaka w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich* dotyczył jednego z pierwszych członków SBP (od 1918 roku) i pracownika Biblioteki Publicznej w Łodzi. Był on także przewodniczącym Łódzkiego Koła SBP i dyrektorem Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łodzi. Za swoje zasługi otrzymał w 1968 roku Odznakę Honorową SBP. Referat Magdaleny Kwiatkowskiej (Katedra Informatologii i Biblilogii Uniwersytetu Łódzkiego) *Z perspektywy siódmej dekady. Blaski i cienie działalności ogniw terenowych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w latach 1953-2017* dotyczył wielokierunkowej działalności tych struktur na polu szkoleń, działalności kulturalno-oświatowej, okolicznościowych sesji i wystaw oraz upowszechniania najnowszych metod pracy. Obradom przewodniczyła Przewodnicząca Zarządu Głównego SBP mgr Elżbieta Stefańczyk.

Następnie, zgodnie z programem obrady toczyły się w równoległych sekcjach. Moderatorem jednej z nich *„Dom książek". Nowoczesne budownictwo biblioteczne i ranżacja jego wnętrz* była prof. dr hab. Mariola Antczak. W tej sekcji przewidziano cztery referaty. Pierwszy z nich autorstwa ks. Zdzisława Kropidłowskiego (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) *Inspiracje architektoniczno-organizacyjne najlepszych bibliotek świata. Pokłosie*

konkursów IFLA wiąże się z corocznymi konkursami dotyczącymi oddanych w ostatnim roku kalendarzowym publicznych bibliotek. Oceniane są rozwiązania architektoniczne wraz z wyposażeniem. Najlepsze, nagrodzone pomysły stanowią inspiracje dla przyszłych projektów budynków bibliotecznych. Następny referat trzech autorów: Jolanty Gwioździk, Karola Maklesa i Anny Seweryn (wszyscy z Uniwersytetu Śląskiego) *Architektura współczesnych bibliotek w otoczeniu społecznym. Wybrane zagadnienia* miał ukazać główne kierunki rozwojowe budownictwa bibliotecznego, którego koncepcje winny służyć rozmaitym funkcjom realizowanym przez biblioteki. Rozwiązania architektoniczne nowo powstałych bibliotek w Czechach znalazły się w orbicie zainteresowań referatu: *Architektura knihoven v České republice*, który napisała Libuše Foberová (Slezská univerzita v Opavě). Natomiast Paulina Milewska (Centrum Informacyjno-Biblioteczne Uniwersytetu Medycznego w Łodzi) w ramach tematu *Przestrzeń biblioteki: co dla książek, co dla czytelnika, na przykładzie bibliotek akademickich Dublina* postanowiła odpowiedzieć na następujące pytania. Pierwsze polega na wyjaśnieniu, w jaki sposób aranżacja wnętrza lokalu bibliotecznego wpływa na charakter samej biblioteki. Drugie ma wyjaśnić, czy posiadana przestrzeń stanowi o jakości funkcjonowania instytucji. Trzecie polega na sprawdzeniu możliwości świadczenia tych samych usług w inaczej urządzonych lokalach. Najważniejsze jednak jest stwierdzenie, czy biblioteki radzą sobie z nowymi trendami w architekturze wnętrz.

Dalszym obradom w sekcji *Zawód bibliotekarza – profil wykształcenia i współczesne potrzeby* przewodniczył ks. prof. dr hab. Zdzisław Kropidłowski. Na ich początek przewidziano referat Anny Kawalec (Gminna Biblioteka Publiczna w Jastrzębiu) *Tendencje w kształceniu akademickim z zakresu bibliologii i informatologii w Polsce w XXI wieku* poświęcony najnowszym zmianom studiów bibliotekoznawczych. Są one wymuszone przez czynniki zewnętrzne o charakterze ekonomicznym, społecznym i technologicznym oraz tzw. procesami globalizacyjnymi. Nie bez znaczenia są także takie czynniki jak umiędzynarodowienie studiów, ich mobilność oraz zróżnicowanie społeczne studentów. Referentka postanowiła pokazać zmiany w uniwersyteckim kształceniu bibliologów w Polsce XXI stulecia w modelu studiów, programach kształcenia, jego jakości, zwłaszcza w obliczu wprowadzenia tzw. Procesu Bolońskiego. Jej zdaniem, jeśli chodzi o postulaty tegoż procesu, to nie powiodły się inicjatywy np. w zakresie międzynarodowej mobilności. Referat Jacka Ladoruckiego (Katedra Informatologii i Biblilogii Uniwersytetu Łódzkiego) *Bibliotekarstwo – mity i popkultura* przewidywał omówienie miejsca dawnego i współczesnego bibliotekarstwa oraz bibliotek w kulturze społeczeństwa informacyjnego. Zdaniem Autora na jego ewolucję wpływa rozwój komunikacji naukowej, wzrost produkcji wydawniczej oraz rozwój masowej kultury w społeczeństwie konsumpcyjnym. Jacek Ladorucki postanowił przybliżyć profesjonalizację i mitologizację pracy z książką oraz jej… dehumanizację. Szczególnie ciekawy referat w tej części konferencji wygłosiła Marzena Kowalska (Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego)

W stronę czytelnika. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego w latach 2006-2016. Autorka przedstawiła wyzwania stojące przed pracownikami Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego po oddaniu do eksploatacji nowego budynku. Omówiła szereg rozwiązań ułatwiających czytelnikom korzystanie ze zbiorów takich jak ich digitalizacja, katalog komputerowy, Biblioteka Cyfrowa i Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego. Nie pominęła tzw. wolnego dostępu, pomieszczeń do pracy indywidualnej oraz zbiorowej jak również nowoczesnego wyposażenia technicznego oraz szkoleń dla studentów i innych form komunikowania się z czytelnikami. Referat Marty Deńcy (Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy pn. „Centrum Autyzmu i Całościowych Zaburzeń Rozwojowych" w Krakowie) *Biblioterapia jako metoda pracy z czytelnikiem niepełnosprawnym – historia i współczesność* został poświęcony terapeutycznemu wykorzystaniu bibliotek. Zdaniem Autorki ma to dość długą tradycję i sięga czasów starożytnych, o czym świadczył napis w bibliotece w Aleksandrii *lekarstwo duszy*. Wg Marty Deńcy ograniczenia i specyficzne potrzeby inwalidów wymagają w pracy bibliotekarza przełamywania oporów przed kontaktem z książką i kształtowania zainteresowań czytelniczych w kierunku terapii oraz rehabilitacji. Problemem niezwykle interesującym zajęła się Alina Brzuska-Kępa (Katedra Informatologii i Biblilogii Uniwersytetu Łódzkiego) proponując temat wystąpienia pt. *Czy tylko z tekstem? Miejsce książki obrazowej w bibliotece dziecięcej*. Jej zdaniem dorobek dotyczący czytelnictwa dzieci jest w sensie kwantytatywnym duży. Jednak brakuje w nim wyjaśnienia roli i miejsca tzw. *picturebooków* w bibliotekach publicznych oraz jak podchodzą do nich bibliotekarze. Do ww. tematu nawiązał Rafał Kępa (Katedra Informatologii i Biblilogii Uniwersytetu Łódzkiego) proponując referat *Książki promujące naukę i wiedzę w łódzkich bibliotekach dla dzieci*. Podstawowy cel Autora to omówienie obecności w łódzkich, dziecięcych bibliotekach książek popularyzujących naukę. Rafała Kępę interesują przy tym szczególnie dzieła literackie i fabularyzowane biografie wielkich uczonych oraz dostęp do tych dzieł młodocianych czytelników.

Niejako równolegle, w tym samym czasie odbywały się obrady sekcji dotyczącej *Dziejów rozwoju bibliotek w Polsce na tle tendencji światowych*. Jej pierwszej części przewodniczył prof. zw. dr hab. Andrzej Wałkówski (Katedra Informatologii i Biblilogii Uniwersytetu Łódzkiego). Rozpoczęła ją Katarzyna Chmielewska (Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Instytut Historii) referatem pt. *Bibliotheca, libri et potestas. Średniowieczne kroniki klasztorne o bibliotekach, księgach i dbających o nie zakonnikach*. Naukowe osiągnięcia Autorki, która należy do najwybitniejszych badaczy średniowiecznej, klasztornej historiografii[1] dają gwarancję istotnych i uzasadnionych

[1] Katarzyna Chmielewska, *Klasztor i jego problemy w średniowiecznych śląskich i kłodzkich kronikach kanoników regularnych,* Częstochowa 2015, 444 ss.; por rec. Andrzej Wałkówski, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Zeszyty Historyczne", t. 15, 2016, s. 313-320.

wniosków. Katarzyna Chmielewska ukazała informacje kronikarskie w klasztorach o stosunku zakonników do księgozbiorów, bibliotek i w ogóle książki. Podjęła także próbę odpowiedzi na pytanie, jaką rolę pracy nad książką przypisywali przełożeni wspólnot zakonnych i jak pod tym względem oceniali ich kronikarze klasztorni. Autorka słusznie wskazała, że wzmianki dziejopisarskie na ten temat, pochodzą z późnośredniowiecznego piśmiennictwa klasztorów. To ważne i słuszne ustalenie, które znajduje swoją analogię w przypadku najstarszej kroniki klasztornej powstałej w królestwie Polskim, sporządzonej w opactwie cystersów w Mogile przez brata Mikołaja z Krakowa w początkach XVI wieku[2]. Znajdują się w niej istotne informacje o księgach i pracujących nad nimi zakonnikach[3]. Jak wiadomo, źródłem do dziejów bibliotek klasztornych mogą być informacje średniowiecznych kronikarzy, co podnoszono już wcześniej[4]. Szczególnie ciekawy okazał się referat ks. Dariusza Tabora (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie) *Księga w rękach mnichów, biskupów i książąt: kultura książki na Śląsku w XIII wieku*, którego Autor zalicza się do szczególnie znanych i bardzo zasłużonych badaczy iluminacji średniowiecznych rękopisów, szczególnie cysterskich[5]. W swoim referacie zaprezentował On rolę książki, jaką pełniła na Śląsku w XIII stuleciu i w jaki sposób wykorzystywała ją ówczesna elita. Autor podjął się trudu wyjaśnienia znaczenia książki, jako medium komunikacji w określonych grupach społecznych i nośnika wartości. Zarysował także jej rolę w komunikacji między poszczególnymi grupami społecznymi. Wysoko należy ocenić wystąpienie Jana Gancewskiego (Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie) zatytułowane: *Rękopisy z zasobów dawnych bibliotek z państwa Zakonu Krzyżackiego w Prusach – egzemplifikacja i znaczenie historyczne*, który jest wybitnym Badaczem Krzyżaków, ich ekonomiki i organizacji[6]. Przedmiotem referatu było 71 książek (rękopisy i jeden inkunabuł) z dawnej biblioteki Państwowej i Uniwersyteckiej w Królewcu, obejmujących piśmiennictwo religijne oraz prawo, historię, medycynę, astronomię i literaturę. Szczególnie wartościowym dziełem jest powstała w pierwszej połowie XIV stulecia kopia najstarszej kroniki krzyżackiej ziem

[2] Marcin Starzyński, *Nieznany dokument konfraterni dla klasztoru mogilskiego z roku 1481. (Ze studiów nad małopolską kroniką klasztorną)*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie", R. 51, 2006, s. 15.

[3] Zbigniew Domżał, Andrzej Wałkówski, *Imię róży inaczej… W tajemniczym świecie pisarzy i rękopisów klasztoru cystersów w Mogile do początków XVI wieku*, Łódź 2016, s. 15-93.

[4] Alfred Świerk, *Z problematyki badań nad dziejami śląskich bibliotek klasztornych*, „Sobótka", R. 18, 1963, s. 16.

[5] Dariusz Tabor CR, *Iluminacje cysterskich kodeksów śląskich XIII wieku*, Kraków 2004, 211 ss.

[6] Jako przykład niech posłuży: Jan Gancewski, *Folwarki państwa zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1466-1525. Struktura – produkcja – przemiany – reformy – znaczenie*, Olsztyn 2012, 354 ss.; por. artykuł recenzyjny: Andrzej Wałkówski, *Nowe spojrzenie na gospodarkę krzyżacką*, „Studia Podlaskie", t. 22, 2014, s. 252 – 262.

pruskich autorstwa Mikołaja z Jeroszin. Tomasz Stolarczyk (Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego) w referacie *Biblioteki konwentualne dominikanów, karmelitów, reformatów i bernardynów na terenie obecnej Polski Środkowej w średniowieczu i XVI-XVIII w.: źródła do ich dziejów, zachowane księgozbiory, profile treściowe* przybliżył nam odtworzone na podstawie kronik, bibliotecznych inwentarzy i zachowanych dzieł nowożytne biblioteki klasztorne bernardynów, dominikanów, karmelitów i reformatów z domów zakonnych znajdujących się w Gidlach, Kłodawie, Łęczycy, Łowiczu, Piotrkowie Trybunalskim, Sieradzu, Wieluniu i Złoczewie oraz profile treściowe ich księgozbiorów.

Drugiej części obrad sekcji poświęconej *Dziejom rozwoju bibliotek w Polsce na tle tendencji światowych* przewodniczył prof. dr hab. Jan Gancewski. Pierwszy przewidziany programem referat pt. *Biblioteki włocławskie w okresie zaboru rosyjskiego. Próba typologii* przedstawiła Bernardeta Iwańska-Cieślik (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy). Autorka jest doskonałym znawcą dawnych księgozbiorów Włocławka, o czym świadczy jej książka dotycząca biblioteki tamtejszej kapituły[7]. Autorka zaznaczyła, że podczas zaboru rosyjskiego (1815-1914) na terenie Włocławka działały biblioteki szkolne i kościelne. Zmiany wywołane przez industrializację i emancypację oraz rozwój idei pozytywistycznych stanowiły impuls rozwojowy nowych rodzajów bibliotek (czytelni stowarzyszeń, wypożyczalni przy księgarniach). Szczególnie ciekawy referat przedstawiła Katarzyna Kaczor-Scheitler (Uniwersytet Łódzki, Katedra Literatury Dawnej i Nauk Pomocniczych), *Rękopisy w zbiorach klasztoru norbertanek zwierzynieckich*, który stanowi pokłosie wcześniejszych badań dotyczących piśmiennictwa tamtejszego klasztoru[8]. Jego podstawą źródłową są rękopiśmienne kodeksy przechowywane przez norbertanki na Zwierzyńcu w Krakowie. Autorka zainteresowała się aktywnością literacką zakonnic, która stanowiła o ich rozwoju twórczym. Tym samym Autorka przybliżyła umysłową kulturę i duchowość norbertanek poprzez obserwację ich lektury oraz literackiej twórczości. Następny referat wygłosiła Iwona Imańska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii) pt. *Księgozbiory prywatne uczonych toruńskich żyjących w XVII i XVIII w. jako warsztat pracy naukowej*. Referentka należy do znawców nowożytnej książki toruńskiej, czego przykładem są jej badania dotyczące osiemnastowiecznych aukcji książek[9]. Jacek Puchalski (Katedra Książki i Historii Mediów Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego) zaprezentował tekst noszący tytuł *Łukasz Gołębiowski (1773-1849) i jego «Kurs bibliografii» przygotowany dla studentów Uniwersytetu Warszawskiego w 1831*

[7] Bernardeta Iwańska-Cieślik, *Biblioteka kapituły katedralnej we Włocławku*, Bydgoszcz 2013, 396 ss. – recenzja – Andrzej Wałkówski, „Universitas Gedanensis", R. 26, 2015, t. 49, s. 217-226.

[8] Katarzyna Kaczor-Scheitler, *Perswazja w wybranych medytacjach siedemnastowiecznych z klasztoru norbertanek na Zwierzyńcu*, Łódź 2016, 462 ss.

[9] Iwona Imańska, *Toruńskie aukcje książek w XVIII wieku*, Toruń 2007, 142 ss.

roku zainspirowany znalezionym w Bibliotece Narodowej i Parlamentu im. I. Chavchavadze w Tbilisi rękopisem Łukasza Gołębiowskiego (1773-1849) pt. *Kurs bibliografii przez Łukasza Gołębiowskiego przygotowany kiedy jako bibliotekarz publicznej biblioteki, a zrazem Professor Uniwersytetu, miał zapowiedziano* [sic!] *wykładać bibliografią, uczniom tegoż Uniwersytetu*. Autor był etnografem, historykiem i współpracownikiem Tadeusza Czackiego. Pracował m.in. jako bibliotekarz Czartoryskich i od 1831 roku Biblioteki Publicznej w Warszawie. W tym czasie prowadził wykłady z bibliografii na Uniwersytecie Warszawskim. Zadaniem Jacka Puchalskiego na ten czas przypada powstanie odkrytego w Tbilisi rękopisu *Kursu bibliografii* […]. Ponieważ rękopis ten powstał w związku z prowadzonymi zajęciami przez Łukasza Gołębiowskiego, jest on cennym źródłem do dziejów genezy polskiej nauki o książce. Ewa Dąbrowska i Ewa Borsuk (Biblioteka Jagiellońska) w referacie *Książki „niebezpieczne", książki zakazane: wpływ ideologicznej kontroli państwa na gromadzenie zbiorów w Bibliotece Jagiellońskiej w okresie PRL* przedstawiły sytuację rozwoju zbiorów w okresie od końca II wojny do początku lat 90. XX wieku. Zainteresował ich stosunek władz państwowych do książek uznanych za „niebezpieczne" wobec panującego porządku politycznego. Takie wydawnictwa były zatrzymywane na granicy, a ponadto ingerowano w zakres gromadzonych dzieł w Bibliotece Jagiellońskiej. Oznaczało to kontrolę ich udostępniania. Sytuacja ta dotyczyła nie tylko książek z zagranicy, ale i publikacji bezdebitowych w kraju. Ryszard Żmuda (Uniwersytet Medyczny w Łodzi) przedstawił *Wybrane informacje o bibliotekach kościelnych w Polsce z perspektywy 70-lecia (1945-2015)*. Autor jest wybitnym znawcą piśmiennictwa dotyczącego bibliotek kościelnych, o czym świadczą Jego cenne opracowania bibliograficzne[10]. Ryszard Żmuda podzielił biblioteki kościelne w Polsce na diecezjalne, kapitulne, katedralne, kolegiackie, dekanalne, parafialne, zakonne, akademickie i seminaryjne. Ich zasoby z historycznego punktu widzenia są bardzo cenne, ponieważ obok starych druków i inkunabułów przechowują one rękopisy. Wiele z nich było przedmiotem badań naukowych i opublikowanych rozpraw. Obrady w sekcji poświeconej *Dziejom rozwoju bibliotek w Polsce na tle tendencji światowych* zakończyło wystąpienie Elżbiety Pokorzyńskej, (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) i Katarzyny Garczewskiej-Semki (Pracowania Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych Biblioteki Narodowej) poświecone *Reoprawie zabytkowych książek*. Zabytkowe

[10] Ryszard Żmuda, *Bibliografia produkcji wydawniczej zakonów w Polsce 1945-1995*, t. 1 *Wydawnictwa zwarte*, cz. 1 (353 ss.) – 2 (356 ss.), Warszawa 2000; tenże, *Bibliografia produkcji wydawniczej zakonów w Polsce 1996 – 2000*, t. I *Wydawnictwa zwarte*, cz. 3 (375 ss.) – 4 (335 ss.), Warszawa 2002; tenże, *Bibliografia publikacji o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945-2015*, Łódź 2016, 302 ss.; tenże, *Katalog rozpraw doktorskich i habilitacyjnych oraz prac licencjackich i magisterskich o bibliotekach kościelnych w Polsce 1946-2015*, Łódź 2016, 339 ss.; tenże, *Dokumentacja stanu badań bibliologicznych o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945-2015*, Łódź 2017, 418 ss.

księgi w ciągu wieków były naprawiane przez introligatorów i często traciły one swoją oryginalną oprawę. Autorki przedstawiły przyczyny reoprawiania ksiąg, zapotrzebowania konserwatorskie, naśladownictwo dawnych opraw (remboîtage), a niekiedy i… fałszerstwa. Nie pominęły księgoznawczych badań makulatury introligatorskiej, stylistyki przerabiania opraw i rozwoju świadomości konserwatorskiej introligatorów.

Omówiony wyżej program konferencji stanowi wyraz pewnych zamierzeń jej organizatorów, które nie zawsze mogły być zrealizowane. Cześć referentów nie przybyła na konferencję, chociaż nadesłała zgłoszenia tematów swoich wystąpień wraz z abstraktami i słowami kluczowymi. Powyższe omówienie tematyki referatów, zarówno tych wygłoszonych lub niewygłoszonych zostało oparte o wydrukowany program konferencji zawierający omówienia poszczególnych wystąpień[11].

Szczególnie bolesnym był brak Jolanty Gwioździk i jej współautorów Karola Maklesa i Anny Seweryn (Uniwersytet Śląski) z referatem *Architektura współczesnych bibliotek w otoczeniu społecznym. Wybrane zagadnienia*, w świetle faktu, że była Ona członkiem Komitetu Naukowego Konferencji. Organizatorzy nie otrzymali od nich także materiałów do druku.

W tym układzie ze szczególną radością należy powitać tych Autorów, którzy mimo iż nie znaleźli się w programie obrad, zaproponowali do druku swoje teksty. Z gości należy wymienić Joannę Elżbietę Śliczyńską (Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie), która opracowała temat: *Księgi kucharskie ze zbiorów dawnych bibliotek z terenu państwa Zakonu Krzyżackiego w Prusach, w zbiorach Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem*. Autorka wykorzystała zbiory ksiąg kucharskich z obszarów należących do Krzyżaków w Prusach, które obecnie znajdują się w Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem. Opracowanie jest częścią szerszych badań dotyczących zaopatrzenia twierdz krzyżackich[12]. Autorka udowodniła, że księgi kucharskie są ważną podstawą źródłową do badań nad wyżywieniem Krzyżaków na przełomie XIV i XV wieku. Miały one także znacznie strategiczne, ponieważ umiejętne konserwowanie żywności decydowało o przetrwaniu załogi obleganej twierdzy, na co wskazuje zasada zaopatrywania przez zakon krzyżacki przygranicznych zamków w większe ilości soli, która była środkiem konserwacji[13]. Zadaniem Joanny Elżbiety Śliczyńskiej krzyżackie książki kucharskie zawierają zarówno recepturę codziennych potraw oraz tych z wykorzystaniem składników importowanych ze Wschodu, a powszechnie

[11] *Biblioteka wczoraj i… jutro. W setną rocznicę powstania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Program konferencji*, opr. Rafał Kępa, Łódź 2017, 103 ss.

[12] Por. Joanna Elżbieta Śliczyńska, *Zapiski w dawnych księgach inwentarzowych zakonu krzyżackiego m.in. w zasobach arsenałów na zamkach krzyżackich na granicy prusko – mazowieckiej od XIV do XVI wieku*, „Folia Librorum", t. 25, 2017, nr 2, s. 14-25.

[13] Jan Gancewski, *Folwarki państwa zakonu krzyżackiego w Prusach…*, s. 49.

znanych przez Krzyżaków. Autorka zwróciła uwagę na wszechstronne wykorzystanie smalcu, jako tłuszczu nawet podczas pieczenia ciast. Bardzo cenne i ciekawe opracowanie zaproponowała Stasnisława Kurek vel Kokocińska (Katedra Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego) *Poezja z biblioteki. Publikacje bibliotekarzy bibliotekoznawców z Łodzi i Ziemi Łódzkiej*. Jej pozycja dotyczy literackiej działalności pracowników bibliotek na niezwykle ciekawych przykładach: Marii Duszki, Danuty Kargowskiej-Gubiec, Jana Janiaka, Zbigniewa Łuczaka, Sylwii Madalińskiej i Dariusza Staniszewskiego. Autorka ukazała jaki wkład ma praca w bibliotece jeśli chodzi o realizację własnych ambicji twórczych. Na początek omówiła poetycką twórczość pracowników bibliotek i wskazała w jakiej formie była ona drukowana (np. autorskie tomiki, antologie, publikacje w czasopismach). Przedstawiono ich zaangażowanie w życie poetyckie. Przybliżono także sylwetki poetów – bibliotekarzy na podstawie wywiadów i komentarzy krytyki literackiej. W dalszej części opracowania Stanisława Kurek vel Kokocińska przedstawiła szereg zestawień tabelarycznych dotyczących wydawców, wśród których dominowały: Oddział Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Łodzi, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Łodzi, Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Bełchatowie i Miejska Biblioteka Publiczna w Sieradzu oraz Gminna Biblioteka Publiczna w Klonowej, a także inne instytucje kultury.

Podsumowując zwraca uwagę fakt, że najobszerniejszy blok tematyczny konferencji dotyczył *Dziejów rozwoju bibliotek w Polsce na tle tendencji światowych*. Przedstawiono w nim aż 11 referatów i tyleż samo złożono do druku. Dominacja historii stanowiła swoistą „markę fabryczną" konferencji *Biblioteka wczoraj i… jutro. W setną rocznicę powstania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich*. W tym układzie drukujące materiały Wydawnictwo SBP zdecydowało się na następujący tytuł pozycji: *Bibliotekarz – Biblioteka – Historia* jako adekwatnie oddający jej treść. Wszystkie nadesłane materiały skierowano do druku.

Bibliografia

Biblioteka wczoraj i… jutro. W setną rocznicę powstania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Program konferencji, opr. Rafał Kępa, Łódź 2017, 103 ss. (szczególnie wykorzystano abstrakty referatów);

Chmielewska Katarzyna, *Klasztor i jego problemy w średniowiecznych śląskich i kłodzkich kronikach kanoników regularnych,* Częstochowa 2015, 444 ss.;

Domżał Zbigniew, Wałkówski Andrzej, *Imię róży inaczej… W tajemniczym świecie pisarzy i rękopisów klasztoru cystersów w Mogile do początków XVI wieku*, Łódź 2016, 189 ss.;

Imańska Iwona, *Toruńskie aukcje książek w XVIII wieku*, Toruń 2007, 142 ss.;

Iwańska-Cieślik Bernardeta, *Biblioteka kapituły katedralnej we Włocławku*, Bydgoszcz 2013, 396 ss.;

Gancewski Jan, *Folwarki państwa zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1466-1525. Struktura – produkcja – przemiany – reformy – znaczenie*, Olsztyn 2012, 354 ss.;

Kaczor-Scheitler Katarzyna, *Perswazja w wybranych medytacjach siedemnastowiecznych z klasztoru norbertanek na Zwierzyńcu*, Łódź 2016, 462 ss.;

Starzyński Marcin, *Nieznany dokument konfraterni dla klasztoru mogilskiego z roku 1481. (Ze studiów nad małopolską kroniką klasztorną)*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie", R. 51, 2006, s. 15-26;

Śliczyńska Joanna Elżbieta, *Zapiski w dawnych księgach inwentarzowych zakonu krzyżackiego m.in. w zasobach arsenałów na zamkach krzyżackich na granicy prusko-mazowieckiej od XIV do XVI wieku*, „Folia Librorum", t. 25, 2017, nr 2, s. 14-25;

Świerk Alfred, *Z problematyki badań nad dziejami śląskich bibliotek klasztornych*, „Sobótka", R. 18, 1963, s. 14-25;

Tabor Dariusz CR, *Iluminacje cysterskich kodeksów śląskich XIII wieku*, Kraków 2004, 211 ss.;

Wałkówski Andrzej, *Nowe spojrzenie na gospodarkę krzyżacką*, „Studia Podlaskie", t. 22, 2014, s. 252-262;

Wałkówski Andrzej, Rec. *Bernardeta Iwańska-Cieślik, Biblioteka kapituły katedralnej we Włocławku, Bydgoszcz 2013, 396 ss.*, „Universitas Gedanensis", R. 26, 2015, t. 49, s. 217-226;

Wałkówski Andrzej, Rec. *Katarzyna Chmielewska, Klasztor i jego problemy w* średniowiecznych śląskich i kłodzkich kronikach kanoników regularnych, Częstochowa 2015, 444 ss., „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Zeszyty Historyczne", t. 15, 2016, s. 313-320;

Żmuda Ryszard, *Bibliografia produkcji wydawniczej zakonów w Polsce 1945-1995*, t. 1 *Wydawnictwa zwarte*, cz. 1 (353 ss.) – 2 (356 ss.), Warszawa 2000;

Żmuda Ryszard, *Bibliografia produkcji wydawniczej zakonów w Polsce 1996-2000*, t. I *Wydawnictwa zwarte*, cz. 3 (375 ss.) – 4 (335 ss.), Warszawa 2002;

Żmuda Ryszard, *Bibliografia publikacji o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945-2015*, Łódź 2016, 302 ss.;

Żmuda Ryszard, *Dokumentacja stanu badań bibliologicznych o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945-2015*, Łódź 2017, 418 ss.;

Żmuda Ryszard, *Katalog rozpraw doktorskich i habilitacyjnych oraz prac licencjackich i magisterskich o bibliotekach kościelnych w Polsce 1946-2015*, Łódź 2016, 339 ss.